

Праграмныя дакументы палітычных партый.
Мн.: «Белдзяржуніверсітэт», 1994. 100 с.

Новы ўзровень асэнсавання гістарычнага мінулага беларускага народа, да якога сёння імкнуча гісторыкі, выклікае неабходнасць папярэдняй базы гістарычных крыніц, каб новае пакаленне магло больш аб'ектыўна пазнаць і ацаніць гістарычны шлях. Цалкам адносіцца гэта і да бурных падзей палітычнага жыцця пачатку ХХ ст. Абмежаванасць да апошняга часу магчымасці для шырокага кола вывучаючых гісторыю Беларусі звярнуцца да дакументаў таго часу стварала скажонае ўяўленне аб вытоках і сутнасці палітычных працэсаў. Неабходна пераадолець манапалізацыю з боку камуністычнай партыі на тлумачэнне праграм і тэарэтычных поглядаў іншых палітычных партый, якія былі адназначна акрэслены як варожыя, буржуазныя, разглядаліся толькі як аб'ект барацьбы з боку большавікоў. Упарта стваралася ўяўленне, што дэмакратычныя патрабаванні ўтварэння рэспублікі, скарачэння працоўнага дня, вырашэння аграрнага пытання, дасягнення сацыяльнага і нацыянальнага раўнапраўя і інш. былі выключна ў большавіскай партыі. Сама ж гісторыя палітычных партый пачатку ХХ ст., за выключэннем камуністычнай, разглядалася толькі як іхняе «банкруцтва», у выніку якога яны нібы апынуліся ў «сметніку гісторыі».

Але час распарадзіўся інакш. Банкруцтва пацярпела менавіта тая сацыялістычная мадэль, якая была створана большавікамі, а адраджэнне палітычнага плюралізму прывяло да з'яўлення на палітычнай арэне палітычных партый, падобных на заснаваныя ў пачатку стагоддзя.

Таму зразумела не толькі гістарычная зацікаўленасць, але і практычная каштоўнасць выдання «Праграмныя дакументы палітычных партый». Складальнікі яго — гісторыкі У. К. Коршук, П. І. Брыгадзін, І. Ф. Раманоўскі падрыхтавалі добры дапаможнік не толькі для студэнтаў, якія вывучаюць гісторыю грамадскіх рухаў і палітычных партый, але і гісторыю Беларусі наогул. Змешчаным у ім арыгіналам праграмных дакументаў трынаццаці палітычных партый падзелены кароткія даведкі аб іх утварэнні і далейшым лёсе. Разам з папярэднім дапаможнікам для студэнтаў «3 гісторыі палітычных партый» (Мн., 1993) новая кніга стварэе спрыяльныя ўмовы для вывучэння найбольш вы-

значальных працэсаў палітычнага жыцця на Беларусі пачатку ХХ ст.

У першай яе частцы змешчаны праграмныя дакументы беларускіх нацыянальна-дэмакратычных партый — Беларускай сацыялістычнай грамады, Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі, Беларускай партыі сацыялістаў-федэралістаў, Беларускай сялянска-рабочай Грамады, Партыі беларускай хрысціянскай дэмакратыі. У савецкіх выданнях усе яны вызначаліся як буржуазныя ці дробнабуржуазныя плыні, нібы варожыя сапраўдным інтарэсам беларускіх працоўных мас. А між іншым большасць з гэтых партый не адмаўляла ідэй сацыялізму ўвогуле, але яны не былі зашораны ідэямі дыктатуры пралетарыяту, неабходнасці рэвалюцыйнага перавароту, адстойвалі рэфарматарскі шлях развіцця грамадства. Магчыма сказаць, што гэтыя праграмы ўяўлялі сабою згустак палітычнай, эканамічнай, сацыялагічнай і адраджэнскай думкі беларускай інтэлігенцыі, якая спалучала сацыялістычныя настроі з нацыянальнымі інтарэсамі беларускага грамадства. Праграмныя дакументы сведчаць, што Беларусь не была ў баку ад агульнага палітычнага працэсу, вызначальнага як для пачатку ХХ ст. цалкам, так і для грамадска-палітычнага жыцця ў той час Расійскай імперыі.

Не меншую зацікаўленасць выклікае і знаёмства з праграмнымі дакументамі агульнарасійскіх палітычных партый, што дзейнічалі на Беларусі, — РСДРП, Саюза рускага народа, Рускай манархічнай партыі, Саюза 17 кастрычніка, Партыі народнай волі, Партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, Працоўнай народна-сацыялістычнай партыі. Тут, відавочна, неабходна звярнуць увагу на тое, наколькі іх праграмныя ўстаноўкі адпавядалі нацыянальным інтарэсам беларусаў, як яны ставіліся да вырашэння нацыянальнага пытання і міжнацыянальных адносін.

Безумоўна станюча вызначаючы неабходнасць і патрэбнасць названага выдання, зацікаўленасць у далейшым працягу публікацый на гэтую тэму, неабходна выказаць і некаторыя заўвагі. У назве дапаможніка патрэбна было б адзначыць, што друкуюцца праграмныя дакументы не сучасных, а палітычных партый пачатку ХХ ст. Разам з ужо больш-менш вядомымі беларускімі партыямі — БСГ, БПС-Р, БСДП, БПС-Ф, БСРГ, ПБХД, якія вызначаны як нацыянальна-дэмакратычныя, настаў час надаць належную ўвагу іншым беларускім палітычным

партиям і групам. Неабходна пераадолець і адмоўныя адносіны і да нацыянальных партый, дзейнасць якіх была адчувальна на Беларусі, і ў першую чаргу да Усеагульнага яўрэйскага рабочага саюза (БУНД), які займаў вядучыя пазіцыі ў сацыял-дэмакратычным руху заходніх губерній. Дакументы гэтых партый значна пашыраць нашу ўяўленне аб палітычнай палітры беларускага грамадства пачатку ХХ ст.

М. К. Сакалоў

Н. В. Сильченко. Закон: Проблемы этимологии, социологии и логики / Под ред. С. Ф. Сокола. Мн.: «Навука і тэхніка», 1993. 119 с.

Если говорить образно, то главное в книге Н. В. Сильченко — ярко выраженное «лицо» ее автора. В ней предпринята попытка сконструировать новую в содержательном отношении концепцию верховенства закона путем выхода за чисто формальные параметры в понимании этого принципа и нахождения социологических, гносеологических начал, которые определяют особое положение закона в системе нормативно-правовых актов и иных источников права.

Поиском этих начал и обусловлена логика исследования. Поэтому не случайно монография открывается анализом этимологии слова «закон». Рассматривая происхождение данного термина, автор показывает, что современное его понимание как акта высшего органа законодательной власти является результатом длительной эволюции правовых систем, развития философских и политико-правовых представлений.

На основе сопоставления наиболее значимых черт объективного социального закона и закона юридического автор приходит к целому ряду выводов, которые настолько не сочетаются с общепринятыми, традиционными в юридической литературе, что, на первый взгляд, кажутся парадоксальными. Так, показывается несостоятельность теоретического положения, обосновывающего верховенство закона указанием на регулирование им важнейших вопросов государственной и общественной жизни; вскрывается внутренняя противоречивость хрестоматийного утверждения о стабильности, устойчивости закона как социального регулятора с одновременным требованием адекватного отражения в нем общественных процессов. Непривычным кажется и суждение о юридической силе закона как силе, определяемой в конечном счете не государством, а факторами, способными удерживать в определенных условиях необходимое отношение, регулируемое законом. Отличается от устоявшихся взглядов и утверждение автора о том, что авторитет и верховенство закона тем выше, чем реже юридический закон нуждается в государственном принуждении для своей реализации.

Новизной характеризуется и исследование проблем соотношения юридического закона и законов науки. Автор полагает, что вследствие неполноты и неточности отражения содержания объективных социальных законов в законах науки законодатель, вынужденный их использовать, приобретает в лице науки не только надежного помощника, но нередко и профессиональ-

ного «лжеца» (с. 70). В книге подчеркивается необходимость смягчения данной противоречивой ситуации путем поиска иных вариантов получения знаний о регулируемых общественных отношениях и максимально полного использования законодателем всего объема научных данных. Здесь же рассматривается проблема природы и механизма искажения научных данных в процессе их перевода на законодательный язык. Ее решение, по мнению Н. В. Сильченко, позволит предусмотреть в законах и правовой системе механизмы и процедуры, отчасти блокирующие эти искажения. Так, ряд известных источников права — прецедент, правовой обычай, договор — могут содействовать уменьшению отрицательных последствий «двойных искажений» в юридическом законе; кроме того, с помощью этих источников права усиливается и стабильность самого юридического закона.

В то же время автор по-иному, чем принято в теории права, рассматривает стабильность как определенное свойство юридического закона, считая существенной ошибкой заранее приписывать ему отмеченное качество. «Закон не может и не должен быть «вечно» стабильным и полностью адекватным регулируемым им общественным отношениям. У него есть мера стабильности и мера адекватности, выход за пределы которых подрывает верховенство закона» (с. 60).

Своеобразием отличается и заключительная глава монографии, посвященная исследованию механизма перевода противоречивой социальной действительности в логически непротиворечивый юридический закон. Правильное решение данной проблемы может быть найдено, по мнению Н. В. Сильченко, лишь при выходе за рамки узконормативного понимания права, с позиций различения права и закона. Эти различия основываются на том, что право порождается сферой материального производства, товарно-денежными отношениями, закон же является продуктом осознания правовой действительности и деятельности законодателя. Сердцевиной права является эквивалентность, складывающаяся в реальной действительности как результат преодоления множества отклонений от нее через столкновение многообразных потребностей и интересов. Поэтому автор убежден в невозможности существования непротиворечивой системы права, в то время как непротиворечивая система законодательства, считает он, может быть создана. Однако совершенная в формально-логическом отношении система законодательства склонна к быстрому моральному старению вследствие отрыва от подлинной правовой природы общественных отношений. Здесь вновь подчеркивается необходимость использования иных источников права — правового прецедента, правового обычая — для увеличения «продолжительности жизни» закона (с. 93).

К сожалению, работа не лишена некоторых упущений и противоречий. Не совсем ясен, например, принцип, которым руководствовался автор, излагая взгляды на проблемы соотношения объективного закона и закона юридического отдельных мыслителей древности и нового времени и оставляя вне поля зрения мыслителей Возрождения, средневековья. В некоторых местах автор допустил противоречивые, не совсем четкие формулировки. Так, на с. 13